

Anmeldelse | Uffe Holmsgaard Eriksen

Danske reformationssalmer på nettet – en fortrinlig database!

***Danske reformationssalmer: Melodier og tekster 1529–1573.* (<https://salmer.dsl.dk>)**

Lad det være sagt med det samme: Det danske sprog- og litteraturselskabs (DSL) digitale udgave af de centrale messe- og salmebøger fra reformationsårhundredet er intet mindre end en sensation. Den digitale udgave er krumtappen i det projekt, der fra 2017 til 2021 under ledelse af Marita Akhøj Nielsen arbejdede med at gøre de ni ældste messe- og salmebøger med både tekst og melodi tilgængelige for alle med internetadgang. Projektet har derudover kastet antologien *Danske reformationssalmer i kontekst* og CD'en *Reforming hymns* af sig (begge anmeldt i denne udgave af Hymnologi).

Flere af salmebøgerne findes i faksimiler udgivet af blandt andet Samfundet Dansk Kirkesang (Thomissøns salmebog), mens vi skal tilbage til 1959 for at finde seneste udgave af de danske messebøger, udgivet af S.H. Poulsen. Derudover har man kunnet finde alle bøgerne tilgængelige online i fotograferede faksimileudgaver på databasen "Tidlige europæiske bøger/ Early European Books" de seneste ca. 10 år (tilgængelig via Det Kongelige Bibliotek). Derfor rejser sig naturligt nok spørgsmålet: er der overhovedet brug for sådan en digital udgave af de ni centrale messe- og salmebøger fra reformationsårhundredet? Det korte svar er ja. Som lettilgængelig database, hvor al tekst er transskriberet fra frakturskrift til latinske bogstaver, og hvor alle melodier er omsat fra kvadrat- og mensuralnotation til moderne notation, er arbejdet gjort betydeligt meget lettere for den salmehistorisk interesserede. Databasen er intet mindre end fortrinlig. Den er ikke fabelagtig, hvilket jeg skal vende tilbage til i slutningen af anmeldelsen.

Udgaven er enkelt bygget op. Når man åbner siden, får man tre valgmuligheder: "Tekster – Melodier – Forskning". På den måde kan man søge enten i tekster, melodier eller i "forskning", der dækker over den ganske omfattende mængde af artikler, der også ligger tilgængelige (herunder hele antologien *Danske reformationssalmer i kontekst*).

Første gang man besøger siden, kan man med fordel læse "Vejledning", som man finder øverst til højre. Her fremgår en række vigtige instruktioner i brug af siden og begrundelser for editionsfilologiske valg angående både tekst og melodi. Herefter kan man prøve kræfter med de tre kategorier: "Tekster – Melodier – Forskning".

Hvad angår "Tekster", så er de opdelt i Salmebøger, Messebøger og ganske interessant også Christian 3.s Bibel, som dermed også er digitaliseret. Titlerne på de enkelte bøger er skrevet med moderne dansk retskrivning, f.eks. "Det kristelige messeembede" i stedet for det halsbrækkende tidlige 1500-tals danske "Thet cristelige messze embedhe paa danske". Allerede i denne gengivelse af den oprindelige titel, som den fremgår på hjemmesiden, kan man se princippet for udgaven: forkortelser er skrevet ud og markeret med kursiv. Undervejs kan man ved alle tekstkritiske indgreb slå funktionen "Tekstkritik" til, hvormed man kan hurtigt se, hvad der afviger fra originalen. Og er man i tvivl, kan man til enhver tid kalde faksimileudgaven fra "Early European Books" frem i højre kolonne.

Er man usikker på et gammeldansk ords betydning, kan man slå funktionen "Ordbog" til og kalde ordforklaringer frem i højre kolonne. Ordforklaringerne er hentet fra DSLs allerede digitaliserede ordbøger fra Christiern Pedersens *Vocabularium ad usum dacorum* over Marius Kristensens ordbog til *Danske Viser fra Adelsvisebøger og Flyveblade 1530–1630* fra 1931/1978–1979. Desuden er der i højre margen mulighed for at læse en fyldig indledning til hver af de ni messe- og salmebøger samt Christian 3.s bibel. Og ganske praktisk er alle eksplicite bibelhenviisninger i messe- og salmebøgerne mulige at slå op i netop Christian 3.s bibel.

For den uhildede læser, der sjældent eller aldrig har frekventeret 1500-tals dansk, er der i vejledningen desuden en ganske nyttig gennemgang af stavemåder på 1500-tallets dansk. I det hele taget gælder det, at før Thomissøns salmebog og Christian 3.s bibel var der ikke nogen konsekvent retskrivning på dansk. Stavemåden kunne derudover afspejle lokale forhold, f.eks. østdansk i bøgerne fra Malmø og vestdansk i bøgerne fra Jylland og Tyskland. I det samme værk kan man endda finde forskellige stavemåder, men med gennemgangen af stavemåder kan man let finde ud af, hvordan ordet staves på moderne dansk, og slutte sig til, at f.eks. "thw" er det moderne "du".

Vælger man at kigge på "Melodier", så er det meget godt at læse vejledningen inden. Her fremgår det nemlig, at man kan søge på tværs af melodier og endda ud fra melodistumper (f.eks. de første fire toner af en melodi) og desuden få dem vist i moderne g- eller f-nøgle. Eftersom reformationstidens melodier blev skrevet med lange nodeværdier (og højst

sandsynligt sunget meget langsommere end i dag), kan man også vælge at få vist melodierne med nodeværdier, der passer til nutidens syngemåde. Man kan desuden transponere dem op og ned og downloade dem som pdf – lige til at synge, hvis man vil lave en reformationsgudstjeneste i den lokale sognekirke.

I vejledningen har Bjarke Moe gjort fornemt rede for de forskellige notationssystemer, der var i anvendelse i reformationsårhundredet, og hvorfor nogle bøger kun har melodilinjer uden noder, mens andre (bl.a. Thomissøn) er fuldt udstyret og desuden grafisk meget mere stringent sat op. Man kan slå melodien op i "Melodidatabasen" og se de forskellige versioner af samme melodi fra perioden. I tilfældet "Af dybsens nød" kan man se versionerne i *Det kristelige messeembede* (1529), *Thomissøns salmebog* (1569) og *Jespersens Graduale* (1573).

I denne anmeldelse vil jeg ikke forholde mig i synderlig grad til indholdet i den tredje blok "Forskning". Det skyldes for det første som tidligere nævnt, at antologien *Danske reformationssalmer i kontekst*, som udgør en stor del af denne blok, har fået sin egen selvstændige anmeldelse i nærværende tidsskrift. For det andet skyldes vægringen mod at anmelde denne blok, at forskningsbidragene består af ganske lange artikler, der først og fremmest er indledninger til alle de digitaliserede salme- og messebøger samt Chr. d.3.s Bibel. Her kommer den første dråbe malurt i bægeret: disse lange, grundige indledninger egner sig simpelthen ikke til læsning på en skærm. Det mener i al fald ikke nærværende læser. Jeg må derfor skuffe de af Hymnologis læsere, der havde forventet en nøje og kritisk gennemgang af indledningerne, og hvordan deres bidrag står i forlængelse af/kontrast til traditionen fra bl.a. Anders Malling, Jens Lyster og Jørgen Kjærgaard, den danske salmehistories grand old men. Det kunne passende være et forskningsprojekt for en ph.d.-studerende, der vil have gefundenes Fressen i DSLs digitale udgave.

Anderledes praktisk tilgængeligt er afsnittet "Digital udforskning", der på fornem vis illustrerer, hvordan en digital database lynhurtigt kan skabe oversigt over f.eks. melodivarianter eller over Jespersens salmevalg til kirkeåret, hvor man også kan klikke sig fra Jespersens oversigter til de enkelte salmer i Gradualet.

Herefter følger et selvstændigt bidrag, som står lidt alene, nemlig Rasmus H.C. Dreyers bidrag om Reformationens historie med den lidt spøjse titel "Udsigt over den danske reformations historie" – jeg havde nok forventet "Udblik" eller "Oversigt", men lad det nu fare. Dette bidrag er – trods det angives, at det er "let forkortet" – meget (læs: alt for) langt til læsning på nettet. Det fremgår desuden, at det er en bearbejdelse af et kapitel fra første bind af værket *Reformationen i dansk kirke og kultur*. I bogen fylder kapitlet godt 35 sider,

så det føles som ørkesløs læsning at scrolle igennem på nettet. Måske er det nærværende anmelder, der er altmodisch og gerne vil have den slags lange bidrag på print. Jeg formoder dog, at det gælder en del af databasens brugere. Derfor ville det være smart, hvis man kunne trylle det lange bidrag om til en pdf, som man kunne printe – på samme måde som man kan med melodierne. Men ak, det kan man ikke, så det må forblive et desideratum. Det gælder i det hele taget alle de længere bidrag – det ville være skønt, om man kunne lave dem om til pdf'er og enten printe eller tage dem med på farten på den bærbare eller en tablet uden at skulle være forbundet til internettet og være online på siden.

Hvad angår messe- og salmebøgerne, så finder man de enkelte afsnit med rullemenuer. Det gælder også Christian 3.s bibel. Det giver med bl.a. Thomissøn, Jespersen og Christian 3.s bibel det problem, at man skal rulle ganske længe for at finde en bestemt passage. Hvad salmerne angår, ville det måske have været smartere, at man kunne vælge f.eks. tema, underinddeling i sideportioner af f.eks. 10 sider og endnu en undermenu med de enkelte salmetitler. Med Christian 3.s bibel er det helt håbløst. Eftersom rullemenuen er inddelt efter de 66 bibelske bøgers kapitler, så tager det tid at rulle sig fra 1. Mosebog til Johannes Åbenbaring. Her kunne en delt rullemenu med f.eks. først og fremmest GT og NT, siden bog, siden kapitel, have lettet arbejdet. Sådant en funktion findes f.eks. på den elegante biblehub.com eller Bibelselskabets onlineudgave af den danske bibeloversættelse fra 1992 (https://www.bibelselskabet.dk/brugbibelen/bibeenonline/1_Mos/1). Endelig, hvad angår forholdet mellem messe- og salmebøgerne og Christian 3.s bibel, kan man finde det en smule anakronistisk, at der linkes fra bibelhenvisninger i messe- og salmebøger udgivet før Christian 3.s bibel fra 1550 til denne bibel, al den stund forfatterne til messe- og salmebøgerne inden 1550 jo ikke havde denne bibel som reference. Omvendt kan man, i det tilfælde hvor en messe- eller salmebog citerer fra en bibeltekst, naturligvis anvende linket til bibelen som kilde til hurtigt at studere eventuelle ligheder og forskelle i ordlyd.

Et andet desideratum er, at hvor man kan kalde forskellige versioner af samme melodi frem og dermed hurtigt sammenligne dem på siden, så kan man ikke det samme med teksterne. Det ville ellers for en salmehistoriker være et meget anvendeligt værktøj til at studere, hvordan teksterne forandrer sig – nogle ganske meget – i løbet af de 40 år, der går fra *Det kristelige messeembede* og frem til Thomissøns salmebog. Det kan være, sådan en funktion findes på siden, men jeg er i al fald ikke faldet over den. Jeg prøvede i stedet at anvende søgefeltet på siden og søgte på "Af dybsens nød", men så kom alle passager frem, hvor ordene indgår i databasens tekster, også uden for salmen selv. En sådan funktion ville i en fremtid opdatering af siden være meget ønskværdig.

Endelig er der problemer med, at siden er ganske tung. Det tager tid at søge, og jeg har uden held forsøgt at afspille melodier i både Safari og Google Chrome. Der må være noget infrastruktur på hjemmesiden, som kan gøres enklere. Det ville i hvert fald også være ønskværdigt. Og en sidste, ønskværdig ændring ville være, at man hele tiden kan komme tilbage til forsiden salmer.dsl.dk. Indimellem havner man f.eks. på undersiden "melodier.dsl.dk" og kan ikke umiddelbart komme tilbage til salmer.dsl.dk uden at trykke mange gange på "tilbage"-knappen eller slet og ret skrive salmer.dsl.dk i browseren igen.

Når alt dette er sagt, så er det småting, som ikke skal skygge for det enorme, grundige og meget professionelle arbejde, der er lagt i hjemmesiden. Forhåbentlig er der midler og muligheder for at holde den ved lige og opdatere den jævnligt. En af farerne ved den slags projektbaserede databaser er, at de ophører med at blive vedligeholdt, når projektmidlerne er brugt op. Heldigvis ligger databasen på Det danske sprog- og litteraturselskabs hjemmeside, hvor den ligger trygt og godt og ikke er i umiddelbar fare for at blive sparet væk ved skiftende, historieløse regeringers populistiske nedskæringer (host, host, den endnu ufærdige digitale udgave af Grundtvigs værker). Jeg kan kun slutte anmeldelsen af med at lovprise Danske Reformationssalmer og glæder mig til at dykke mere ned i materialet (f.eks. printe indledningerne ud, når det bliver muligt) og til at søge på kryds og tværs i det spændende reformationsårhundredes kristne sangskat. Måtte en sådan database engang blive udvidet til at dække hele den danske salmehistorie!